

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

SECȚIUNEA A CINCEA

DOSARUL VERSINI-CAMPINCHI ȘI CRASNIANSKI c. FRANȚEI

(Cererea nr. 49176/11)

HOTĂRÂRE

STRASBOURG

16 iunie 2016

Această decizie va deveni definitivă în condițiile definite în articolul 44 § 2 al Convenției. Ea poate suferi modificări ale formei.

În dosarul Versini-Campinchi și Crasnianski c. Franței,

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Secțiunea a Cincea), reunită într-o cameră compusă din:

Angelika Nußberger, *Președintă,*

Ganna Yudkivska,

Erik Møse,

André Potocki,

Yonko Grozev,

Carlo Ranzoni,

Mărtiș Mits, *judcători,*

și Claudia Westerdiek, *grețier,*

După ce a deliberat în camera de consiliu din data de 24 mai 2016,

Pronunță hotărârea de mai jos, adoptată la această dată:

PROCEDURĂ

1. La baza acestui dosar se află o cerere (nr. 49176/11) îndreptată împotriva Republicii Franceze și în care cetățenii acestui Stat, Dl. Jean-Pierre Versini-Campinchi („reclamantul”) și Dna Tania Crasnianski („reclamanta”), au sesizat Curtea pe 1 august 2011 în temeiul articolului 34 al Convenției de salvagardare a Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale („Convenția”).

2. Solicitanții sunt reprezentați în fața curții de Domnișoara Patrice Spinosi, avocat al Consiliului de Stat și la Curtea de Casație. Guvernul francez („Guvernul”) este reprezentat de agentul său, Dl. François Alabrune, Director al Afacerilor juridice ale Ministerului Afacerilor Străine.

3. Reclamanții se plâng de interceptarea și transcrierea conversațiilor pe care le-au avut cu unul dintre clienții lor, precum și de utilizarea împotriva lor, în scopuri disciplinare, a proceselor verbale corespunzătoare. Ei invocă articolul 8 al Convenției.

4. Cererea a fost transmisă Guvernului pe data de 5 septembrie 2013.

ÎN FAPT**I. CIRCUMSTANȚELE SPEȚEI**

5. Reclamanții sunt născuți în 1939 și respectiv în 1971 și locuiesc în Paris.

A. Geneza dosarului

6. În urma decesului mai multor persoane din cauza bolii Creuzfeld-Jacob, contaminate eventual cu ocazia consumării de carne provenită de la bovine afectate de encefalopatie spongiformă bovină, o informare judiciară a fost deschisă în decembrie 2000 împotriva lui X pentru omor din culpă, atingere involuntară adusă integrității fizice și punere în pericol a altei persoane. Ancheta a dat naștere la suspiciuni în ceea ce privește încălcarea de către societatea Districoupe – o filială a lanțului de restaurante Buffalo Grill care îi furniza acesteia carne – a embargoului privind importul de carne de vită provenită din Regatul Unit, țară atinsă de o epizootie importantă. Pe 2 decembrie 2002, procurorul Republicii din Paris sesizează judecătorul de instrucție cu o punere sub acuzare suplimentară împotriva lui X privind capetele de acuzare înșelăciune privind, calitatea, originea sau cantitatea unei mărfi periculoase pentru sănătatea umană, fals și uz de fals în înscrisuri, punerea în pericol a altor persoane și complicitate la aceste delikte prin furnizarea de instrucțiuni și mijloace sau abuz de autoritate.

7. În calitate de avocat, reclamantul era atunci însărcinat cu apărarea intereselor lui Christian Picart, Președintele și Directorul General al Districoupe și președintele Consiliului de Supraveghere al Buffalo Grill. Avocată și ea, reclamanta era colaboratoarea sa.

8. În cadrul unei comisii rogatorii pronunțată pe data de 2 decembrie 2002 de către judecătorul de instrucție, linia telefonică a Domnului Picart a fost pusă sub ascultare. Anumite conversații telefonice între el și reclamantul au fost astfel interceptate din data de 16 decembrie 2002 până pe 28 Ianuarie 2003 și transcrise în procesul verbal. A existat în special o astfel de conversație cu reclamanta, din data de 17 decembrie 2002 și o conversație cu reclamantul, din data de 14 ianuarie 2003.

9. Dl. Picart a fost reținut pe data de 17 decembrie 2002. El a fost pus sub acuzare pe 18 decembrie 2002, ca și celelalte trei persoane.

10. Dl. Picart a sesizat Curtea pe 31 martie 2004 privind o plângere în care denunța o încălcare a articolelor 6 §§ 1 și 3 c) și 8 ale Convenției în contextul procedurii penale care a fost apoi derulată împotriva sa. Această plângere a fost considerată inadmisibilă printr-o decizie din data de 18 martie 2008 (*Picart c. Franța* (dec.), nr. 12372/04).

B. Decizia Camerei de Instrucție a Curții de Apel din Paris din 12 mai 2003 și decizia Curții de Casație din 1 octombrie 2003

11. Pe 12 mai 2003, sesizată de judecătorul de instrucție și de Dl. Picart în scopul de a se pronunța în ceea ce privește legalitatea proceselor verbale de transcriere a interceptărilor respective, camera de instrucție a curții de apel din Paris l-a anulat pe cel al unei conversații care a avut loc pe data de 24 ianuarie 2003 între Dl. Picart și le reclamant, pe motiv că acesta se

raporta la exercitarea drepturilor la apărare ale inculpatului și că conținutul, precum și natura acestuia nu erau în măsură să ducă la presupunerea că avocatul participase la o infracțiune. Ea a refuzat, în schimb, să anuleze celelalte transcrieri, estimând că observațiile făcute de reclamantii erau de natură să releve din partea lor o încălcare a secretului profesional și o sfidare a curții.

12. Printr-o decizie din data de 1 octombrie 2003, secția penală a Curții de Casație a respins apelul făcut de Dl. Picart. Ea a reținut în special că „judecătorul de instrucție deține în baza articolelor 81 și 100 din Codul de Procedură Penală, puterea de a prescrie, atunci când nevoile de informare impun acest lucru, interceptarea, înregistrarea și transcrierea corespondențelor emise prin telecomunicații de o persoană anchetată, din momentul în care nu afectează exercitarea drepturilor la apărare”. Ea a adăugat că „principiul confidențialității conversațiilor dintre o persoană anchetată și avocatul său, nu se poate opune transcrierii unora dintre ele, din moment ce este stabilit, ca în speța de față, că conținutul acestora este de natură să ducă la prezumpția de participare a avocatului respectiv la faptele constitutive ale unei infracțiuni, care au fost străine de sesizarea judecătorului de instrucție”.

C. Procedura disciplinară derulată împotriva reclamanților

13. Între timp, pe 27 februarie 2003, procurorul general de pe lângă curtea de apel din Paris adresase o scrisoare Președintelui baroului avocaților, invitându-l să inițieze o procedură disciplinară împotriva reclamanților. Această scrisoare era redactată astfel:

„Am onoarea să vă transmit, prin prezenta, o copie a proceselor verbale de transcriere a conversațiilor telefonice de pe liniile atribuite Domnului C. Picart.

Rezultă în primul rând, că [reclamanta] ar fi comis, pe 17 decembrie 2002, o încălcare deliberată a secretului profesional și a dispozițiilor combinate ale articolelor 63-4 și 154 din codul de procedură penală care guvernează arestul preventiv telefonându-i Domnului Picart pentru a-l informa privind starea dosarului și observațiile făcute de alte persoane, la vremea respectivă arestate preventiv, pe care tocmai le întâlnește. Trebuie menționat că Dl. Picart, care nu era la vremea respectivă o parte a dosarului, făcea obiectul unei convocări a serviciilor de jandarmerie pentru a fi el însuși audiat puțin mai târziu în același dosar.

În al doilea rând, pe 14 ianuarie 2003, [reclamantul], în cursul unei conversații pe linia Domnului Picart, a făcut în mod deliberat observații deosebit de injurioase la adresa judecătorei de instrucție care s-a ocupat de dosar.

Aceste comportamente mi s-au părut a constitui încălcări deontologice grave, v-aș rămâne recunoscător dacă m-ați informa ce pedepse intenționați să aplicați pe plan disciplinar, având în vedere că urmările penale nu sunt prevăzute, deocamdată, de ministerul public”.

14. Pe 21 martie 2003, președintele baroului avocaților a deschis o procedură disciplinară împotriva reclamantei, pentru încălcarea secretului

profesional. În schimb el a procedat la clasarea faptelor de care era acuzat reclamantul pe motivul observațiilor făcute de acesta pe 14 ianuarie 2003. Acesta din urmă scrisese pe data de 5 mai 2003 pentru a-i cere să fie urmărit de asemenea pentru faptele de care era acuzată reclamanta, indicând că aceasta nu intervenise la Dl. Picart decât în calitatea sa de colaboratoare. În consecință, pe 20 mai 2003, președintele baroului de avocați inițiasse de asemenea o procedură disciplinară împotriva sa pentru încălcarea secretului profesional.

1. Decizia consiliului ordinului avocaților de la baroul din Paris, din data de 16 decembrie 2003

15. În fața consiliului ordinului avocaților de la baroul din Paris, reclamantii au solicitat mai ales ca transcrierea interceptării telefonice din data de 17 decembrie 2002 să fie exclusă din dezbateri pe motiv că era ilegală. Aceștia au susținut că are un caracter neloial și ilicit, subliniind că libertatea de comunicare între avocat și clientul său este un principiu cu valoare constituțională.

16. Pe 16 decembrie 2003, consiliul ordinului avocaților, care s-a întrunit ca și consiliu de disciplină, a respins cererea reclamantilor. El a respins mijlocul susținând ilegalitatea transcrierii din următoarele motive:

„Având în vedere că consiliul Ordinului nu poate decât să deplângă practica prea sistematică care constă în interceptarea conversațiilor telefonice dintre avocați și clienții acestora sub pretextul supravegherii legale a liniilor telefonice atribuite acestora din urmă. Că această practică este cu atât mai contestabilă cu cât ascultările se fac de către serviciile de poliție sau jandarmerie care acționează prin delegare, care nu au competența de a de a stabili ce este, din punct de vedere al drepturilor la apărare, strict sub incidența secretului profesional și ce poate justifica, dacă este cazul, o excepție de la acesta, acest control nefăcându-se decât a posteriori și deci că transcrierile au fost depuse la dosarul de procedură și aduse astfel la cunoștința tuturor celor care au acces la acesta;

Pentru că, totuși, consiliul a relevat că în această speță, pentru a respinge recursul făcut împotriva hotărârii camerei de instrucție din data de 12 mai 2003, secția penală a făcut în mod expres distincția dintre transcrierile conversațiilor legate de drepturile la apărare ale Domnului Picart, anulate de camera de instrucție, și transcrierile propriilor observații menite să ducă la prezumarea de către comisie a unei infracțiuni comise de avocat; (...)

Având în vedere că (...) decizia secției penale, prin distincția care se face astfel, privează de pertință pledoaria bazată pe pretinsa încălcare a drepturilor la apărare ale Domnului Picart prin interceptarea și transcrierea conversației vizate de urmăririi, ai cărei termeni sunt de natură să ducă la prezumarea de către comisie a unei infracțiuni [comise de reclamantă];

Încă de la începutul acestei conversații de fapt, [reclamanta] declară imediat interlocutorului său că este colaboratoarea [reclamantului] și că îl sună pentru a-l informa „despre ceea ce s-a întâmplat” în cursul reținerii lui [C. și V.], cu care tocmai s-a întâlnit și privind „întrebările care le-au fost adresate”; astfel, chiar din primele momente ale acestei conversații telefonice, [reclamanta] relevă existența întrevederii pe care a avut-o cu [C. și V.] și tot sau o parte din conținutul acesteia, în timpul

desfășurării reținerii acestora, încălcând astfel dispozițiile articolului de 63-4 din codul de procedură penală (...);

(...) pentru că avocatul nu este autorizat să se întâlnească cu o persoană reținută decât în baza secretului profesional pe care are obligația să-l păstreze (...), care este general, absolut și de ordin public și îi interzice să divulge unei terțe părți orice informație de care dispune în virtutea profesiei sale, sub pedeapsa comiterii delictului de încălcare a secretului profesional (...);

Pentru că este de necontestat faptul că în calitatea sa de avocat al Domnilor [C.] și [V.] [reclamanta] a putut să se întâlnească cu aceștia în timpul detenției lor și în condițiile stabilite de articolul 36.4 din codul de procedură penală, și nu în calitatea sa, accesorie pentru evaluarea faptelor prezentate Consiliului, de avocat al Domnului a C. Picart cu care ea trebuia în consecință să se abțină de la orice divulgare legată de aceste întrevederi;

Pentru că, în consecință, nu poate fi invocat în mod util argumentul secretului legat de conversațiile dintre avocat și clientul său pentru a contesta legalitatea transcrierii pe care se bazează urmărirea, declarațiile făcute în cursul conversației interceptate fiind de natură să presupună o încălcare [de către reclamantă] a dispozițiilor legale specifice aplicabile în materie de reținere;

Considerând că prin încălcarea acestor prevederi, care impun în mod expres avocatului să nu divulge existența întrevederii care a avut loc cu o persoană reținută, aceasta din urmă divulgă o informație pe care legiuitorul a dorit-o secretă în termenii unei prevederi speciale, această divulgare a unei informații cu caracter secret caracterizând infracțiunea de încălcare a secretului profesional (...);

Pentru că secretul profesional și protecția aferentă, sunt limitate de încălcarea legii către avocat;

Considerând în sfârșit că valabilitatea interceptărilor nu poate fi contestată din moment ce rezultă din mențiunile care figurează în procesul verbal de transcriere a acestora că linia aflată sub ascultare a fost supusă ascultării ca urmare a unei comisii rogatorii (...) care a dispus supravegherea abonatului C. Picart (...) și nu cea a [reclamantei], avocat; că prevederile legale privind interceptarea corespondențelor emise prin telecomunicații au fost respectate din moment ce comisia rogatorie mai sus menționată a precizat și durata interceptării și infracțiunile care o motivau; (...) ».

17. Pe fond, consiliul Ordinului a considerat că observațiile făcute de reclamantă pe 17 decembrie 2002 contravin articolelor 63-4 din codul de procedură penală și aduc atingere secretului profesional pe care avea obligația să-l respecte în calitate de avocată. Constatând că ea acționase la instrucțiunile primului reclamant, el a reținut că aceștia acționaseră în mod concertat. Considerând că comportamentul lor adusese atingere credibilității și onorabilității profesiei, el a pronunțat împotriva reclamantului pedeapsa de interdicție temporară de exercitare a profesiei de avocat timp de doi ani, însoțită de o suspendare de douăzeci și una de luni iar împotriva reclamantei, pedeapsa de interdicție temporară de exercitare a profesiei de avocat timp de un an, cu suspendare.

2. *Decizia Curții de Apel din Paris din data de 12 mai 2004*

18. Pe 12 mai 2004, Curtea de Apel din Paris a respins recursul reclamanților împotriva deciziei din 16 decembrie 2003. Ea a subliniat mai ales că mijlocul legat de caracterul ilicit al probei pe care s-a bazat urmărirea disciplinară se confrunta cu autoritatea de lucru judecat a deciziei camerei de instrucție din data de 12 mai 2003 care prevedea că nu există niciun motiv de anulare.

3. *Decizia secției penale a Curții de Casație din data de 10 octombrie 2008*

19. Pe 10 octombrie 2008, secția penală a Curții de Casație a casat și a anulat decizia curții de apel din Paris din data de 12 mai 2004 și a supus cauza și părțile Curții de Apel din Paris compusă în mod diferit, considerând că nu putea admite decât că decizia din data de 12 mai 2003 era acoperită de autoritatea de lucru judecat pe când „deciziile organelor de anchetă care soluționează un incident de procedură, nu se pronunță în ceea ce privește acțiunea publică”.

4. *Decizia Curții de apel din Paris din data de 24 septembrie 2009 și decizia primei camere civile a Curții de Casație din 3 februarie 2011*

20. Curtea de Apel din Paris a respins recursul reclamanților printr-o hotărâre din data de 24 septembrie 2009.

21. Ea a reamintit că urmărirea în justiție era demarată numai pe baza transcrierii unei conversații telefonice dintre Dl. Picart și reclamantă, care a avut loc pe data de 17 decembrie 2002 la inițiativa acesteia, în timp ce linia telefonică a primului era sub supraveghere în condiții conforme articolelor 100 și următoarelor din codul de procedură penală. Ea a reamintit de asemenea că aceste supravegheri nu vizau o linie telefonică ce depindea de un cabinet de avocat sau de domiciliul acestuia și în consecință, prevederile articolului 100-7 din codul de procedură penală nu se puteau aplica. Ea a evidențiat apoi că această putere acordată judecătorului de instrucție prin articolul 100 din codul de procedură penală de a prescrie, dacă necesitățile de informare impun acest lucru, interceptarea și transcrierea corespondențelor emise prin telecomunicații, se încadrează în limitele respectării dreptului la apărare, care guvernează în special confidențialitatea corespondențelor dintre persoana anchetată și avocatul pe care l-a desemnat. Elle a declarat totuși, în acest sens că, pe data de 17 decembrie 2002, Dl. Picart nu era încă anchetat, și – în consecință – nu desemnase reclamantul drept avocatul său pentru procedura penală. Ea a adăugat că o conversație telefonică între o persoană anchetată și avocatul său putea fi transcrisă și depusă la dosar din moment ce conținutul său și natura sa erau în măsură să ducă la prezumpția că avocatul respectiv a participat la o infracțiune, chiar dacă aceste fapte erau străine de sesizarea judecătorului de instrucție și că acest lucru ar trebui să se aplice *a fortiori* astfel unei conversații între o

persoană care nu este anchetată și un avocat care fusese avocatul său obișnuit în materie non-penală.

22. Pe fond, Curtea de Apel din Paris a constatat că din transcrierea mai sus menționată reieșea că reclamanta îl informase pe dl. Picart cu privire la întrevederile pe care le avusese cu colaboratori ai acestuia din urmă atunci când aceștia erau reținuți. Ea a făcut referire la declarațiile următoare: „vă telefonez, tocmai i-am văzut pe Domnul [C.] și pe Domnul [V.] reținuți preventiv, pentru a vă informa pe scurt în privința a ceea ce s-a petrecut și a întrebărilor care le-au fost adresate”; „au fost interogați în special în legătură cu originea produselor după embargou, mai precis dacă ei înșiși avuseseră cunoștință sau știuseră de carnea de proveniență engleză după embargoul din 1996”; „încercam mai ales să cunoască relațiile care existau între ei, funcționarea Districoupe, relațiile care existau între Domnul [C.] și Domnul [B.] în raport cu stilul lui de viață; „presupun că Domnul [B.] primise mită de la furnizori”; „Domnul [V.] îmi spunea că l-au interogat în această privință”. Curtea de Apel a considerat că procedând astfel, deși articolul 63-4 din codul de procedură penală interzic avocatului desemnat de o persoană arestată preventiv să divulge oricui, pe durata arestării preventive, întrevederea sa cu persoana respectivă și în ciuda secretului profesional care îi era impus, prima reclamantă nu își respectase obligațiile și probitatea și comisese o abatere disciplinară. Ea a considerat că același lucru era valabil și pentru reclamant din moment ce-i ceruse colaboratoarei sale, care la momentul respectivă era avocată stagiară, să realizeze un astfel de demers care încălca legea.

23. Reclamantii au făcut apel la Curtea de Casație, invocând în special principiul confidențialității corespondenței dintre avocați și clienții lor și articolul 8 al Convenției. Printr-o hotărâre din data de 3 februarie 2011, prima cameră civilă a Curții de Casație a declarat recursul ca fiind inadmisibil.

II. DREPTUL INTERN PERTINENT

A. Codul de procedură penală

24. La vremea faptelor în cauză, articolul 63-4 din codul de procedură penală prevedea următoarele:

„După ce au trecut douăzeci de ore de la începutul arestării preventive, persoana poate solicita să se întâlnească cu un avocat. Dacă nu este în măsură să desemneze unul sau dacă avocatul ales nu poate fi contactat, ea poate solicita să i se repartizeze un avocat din oficiu de către președintele baroului.

(...)

Avocatul desemnat poate comunica cu persoana arestată preventiv în condiții care să garanteze confidențialitatea întrevederii. El este informat de ofițerul judiciar sau, sub

controlul acestuia, de către un agent al poliției judiciare în privința caracterului infracțiunii cercetate.

(...)

Avocatul nu poate divulga această întrevvedere nimănui pe durata arestului preventiv.

(...) ».

25. Articolul 81 din codul de procedură penală prevede următoarele:

„Judecătorul de instrucție procedează, conform legii, la toate actele de informare pe care le consideră utile pentru descoperirea adevărului. El examinează dovezile acuzării și pe cele ale apărării.

O copie a acestor documente precum și a tuturor pieselor procedurii trebuie să existe; fiecare copie este certificată de grefier sau de un ofițer de la poliția judiciară desemnat menționat în alineatul 4. Toate piesele dosarului sunt cotate de grefier pe măsura redactării sau a primirii lor de către judecătorul de instrucție.

(...)

Dacă judecătorul de instrucție nu poate proceda el însuși la toate actele de instrucție, el poate transmite o scrisoare rogatorie ofițerilor poliției judiciare pentru a le solicita să execute toate actele de informare necesare în condițiile și sub rezervele prevăzute în articolele 151 și 152.

Judecătorul de instrucție trebuie să verifice elementele de informație culese astfel.
(...) ».

26. La momentul faptelor în cauză, articolele de la 100 până la 100-7 din codul de procedură penală, legate de interceptare corespondențelor emise pe prin mijloace de telecomunicații, erau redactate în felul următor:

Articolul 100

„În materie penală și în materie corecțională, dacă pedeapsa suportată este egală cu sau de peste doi ani de privare de libertate, judecătorul de instrucție poate, atunci când nevoile de informare impun acest lucru, să dispună interceptarea, înregistrarea și transcrierea corespondențelor emise prin mijloace de telecomunicații. Aceste operațiuni sunt efectuate sub autoritatea și controlul său.

Decizia de interceptare este scrisă. Ea nu are caracter jurisdicțional și poate fi supusă niciunui recurs.”

Articolul 100-1

„Decizia luată în temeiul articolului 100 trebuie să includă toate elementele de identificare a legăturii care trebuie interceptată, infracțiunea care motivează recursul la interceptare precum și durata acesteia.”

Articolul 100-2

”Această decizie este luată pentru o perioadă de maximum patru luni. Ea nu poate fi reînnoită decât în aceleași condiții de formă și durată.”

Articolul 100-3

”Judecătorul de instrucție sau ofițerul de poliție judiciară însărcinat de acesta poate solicita oricărui agent calificat al unui serviciu sau organism aflat sub autoritatea sau tutela ministrului însărcinat cu telecomunicațiile sau oricărui agent calificat al unui operator de rețea sau furnizor de servicii de telecomunicații autorizat, în vederea procedării la instalarea unui dispozitiv de interceptare.”

Articolul 100-4

”Judecătorul de instrucție sau ofițerul de poliție judiciară însărcinat de acesta redactează procesul verbal al fiecăreia dintre operațiile de interceptare și înregistrare. Acest proces verbal menționează data și ora la care a început operațiunea și cele la care aceasta se încheie.

Înregistrările sunt sigilate.”

Articolul 100-5

”Judecătorul de instrucție sau ofițerul de poliție judiciară însărcinat de acesta transcrie corespondența utilă pentru descoperirea adevărului. El redactează un proces verbal. Această transcriere este depusă la dosar.

Correspondențele într-o limbă străină sunt transcrise în limba franceză cu asistența unui interpret solicitat în acest scop.”

Articolul 100-6

”Înregistrările sunt distruse, prin grija procurorului Republicii sau a procurorului general, la expirarea termenului de prescriere a acțiunii publice.

Un proces verbal al acțiunii de distrugere este redactat.”

Articolul 100-7

”Nicio interceptare nu poate avea loc pe linia unui deputat sau a unui senator fără ca președintele adunării de care aparține acesta să fie informat în această privință de judecătorul de instrucție.

Nicio interceptare nu poate avea loc pe o linie a unui cabinet al unui avocat sau de la domiciliul acestuia fără ca președintele baroului să fie informat în această privință de judecătorul de instrucție.

Formalitățile prevăzute de prezentul articol sunt prescrise sub sancțiunea nulității.”

27. Într-o hotărâre din data de 15 ianuarie 1997, Curtea de Casație a considerat că, ”dacă judecătorul de instrucție este, conform articolului 100 din codul de procedură penală, investit cu puterea de a dispune, atunci când nevoile de informare impun acest lucru, interceptarea, înregistrarea și transcrierea corespondențelor emise prin mijloace de telecomunicații, această putere este limitată în ceea ce privește dreptul la apărare, care guvernează în special confidențialitatea corespondențelor telefonice ale avocatului desemnat de persoana anchetată; că aceasta nu se poate abate de la acest principiu decât în mod excepțional, dacă împotriva avocatului există indicii de participare la o infracțiune (Cass. Crim, 15 ianuarie 1997, nr. 96-83753, Bulletin criminel, nr. 14). Ea a adăugat într-o hotărâre din data de 8

noiembrie 2000, că, ”chiar dacă este surprinsă cu ocazia unei măsuri de informare obișnuită, conversația dintre un avocat și clientul său nu poate fi transcrisă și depusă la dosarul procedurii decât dacă se relevă că conținutul său este de natură să ducă la prezumarea participării avocatului respectiv la o infracțiune” (Cass. crim., 8 noiembrie 2000, nr. 00-83570, Bulletin criminel 2000, nr. 335). Așa cum s-a arătat mai sus (paragraful 12 de mai sus), Curtea de Casație a considerat pe data de 1 octombrie 2003, într-o hotărâre pronunțată în contextul dosarului de față, că ”judecătorul de instrucție deține în virtutea articolelor 81 și 100 din codul de procedură penală, puterea de a dispune, atunci când nevoile de informare impun acest lucru, interceptarea, înregistrarea și transcrierea corespondențelor emise prin mijloace de telecomunicații ale unei persoane anchetate, dacă exercitarea dreptului la apărare nu este afectată”, și că ”principiul confidențialității conversațiilor dintre o persoană anchetată și avocatul său, nu poate fi opus transcrierii unora dintre acestea, dacă se stabilește, ca și în speța de față, că conținutul acestora este de natură să ducă la prezumpția participării avocatului respectiv la fapte care constituie o infracțiune, chiar dacă acestea au fost străine de sesizarea judecătorului de instrucție” (Cass. Crim., 1 octombrie 2003, nr. 03-82909).

28. Articolul 100-5 din codul de procedură penală a fost completat ulterior mai ales cu următoarea prevedere (legea nr. 2005-1549 din data de 12 decembrie 2005): ”sub sancțiunea nulității, nu pot fi transcrise corespondențele cu un avocat care relevă exercitarea dreptului la apărare.”

29. Printr-o hotărâre din data de 7 decembrie 2005 (Cass crim, 7 decembrie 2005, apelul nr. 05-85.876), Curtea de Casație a admis că camera de instrucție anchetează legalitatea ascultărilor telefonice realizate în cadrul unei proceduri distincte și anexate la această procedură de care este sesizată. Guvernul a precizat în cadrul procedurii de executare a hotărârilor *Lambert c. Franței* (24 august 1998, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-V) și *Matheron c. Franței* (nr. 57752/00, 29 martie 2005), că camera de instrucție verifică, de asemenea, în special, scopul interceptării telefonice dispuse, legalitatea ascultărilor, necesitatea acestora și proporționalitatea atingerii aduse vieții private a reclamantului în ceea ce privește gravitatea infracțiunilor comise (a se vedea rezoluția CM/ResDH(2009) 66 adoptată de Comitetul de Miniștri pe data de 5 iunie 2009 cu ocazia celei de-a 1059-a reuniuni a delegaților miniștrilor și anexa acesteia).

B. Codul penal

30. În conformitate cu prevederile articolului 226-13 din codul penal, divulgarea unei informații cu caracter secret de o persoană care o deține fie ca urmare a statutului sau a profesiei sale, fie ca urmare a unei funcții sau a unei misiuni temporare, se pedepsește cu un an de privare de libertate și 15000 de euro amendă.

C. Elemente privind disciplina avocaților

31. Articolul 160 din decretul din data de 27 noiembrie 1991 privind organizarea profesiei de avocat prevedea următoarele la momentul faptelor:

”Avocatul, în orice materie, nu trebuie să comită nicio divulgare care încalcă obligația păstrării secretului profesional.

El trebuie, în special, să respecte secretul urmăririi penale, abținându-se de la a comunica, cu excepția clientului său în scopuri de apărare, informații extrase din dosar sau să publice documente, piese sau scrisori legate de o informare în curs.”

32. Articolul 183 din decretul din data de 27 noiembrie 1991 privind organizarea profesiei de avocat precizează următoarele:

”Orice încălcare a legilor și reglementărilor, orice încălcare a regulilor profesionale, orice nerespectare a probității, îndatoririlor sau a discreției, chiar dacă se raportează la fapte extraprofesionale, expune avocatul care este autorul sancțiunilor disciplinare enumerate la articolul 184.”

33. La momentul faptelor cauzei, fiecare consiliu al ordinului întrunit ca și consiliu de disciplină urmărea și reprima abaterile disciplinare comise de avocații înscriși în tabel sau pe lista de stagiu. Consiliul ordinului putea acționa din oficiu, la cererea procurorului general sau la inițiativa președintelui baroului (articolul 22 din legea din data de 31 decembrie 1971 privind reforma anumitor profesii judiciare și juridice).

ÎN DREPT

ÎN CEEA CE PRIVEȘTE PRETINSA ÎNCĂRCARE A ARTICOLULUI 8 A CONVENȚIEI

34. Reclamantii se plâng de interceptarea și de transcrierea conversațiilor pe care le-au avut cu clientul lor și de utilizarea împotriva lor, în cadrul procedurii disciplinare la care au fost supuși, a proceselor verbale corespunzătoare. Ei invocă articolul 8 al Convenției, care prevede că:

”1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și familiale, a domiciliului și a corespondenței sale.

2. Nu poate exista nicio ingerință a unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât dacă această ingerință este prevăzută de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor penale, protecția sănătății sau a moralei, sau protecția drepturilor și libertăților omului.”

A. Argumentele părților

1. Guvernul

35. Guvernul, care declară că admiterea interceptării comunicării telefonice în cauză intră sub incidența articolului 8 al Convenției, susține că această măsură era prevăzută de lege: articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală. Având în vedere argumentul reclamanților bazat pe insuficiența garanțiilor în ipoteza specială în care nu linia telefonică a unui avocat este ascultată, ci cea a interlocutorului acestuia, el face referire la raționamentul pe care îl formulează în temeiul proporționalității. El adaugă că ingerința litigioasă avea ca scop legitim ”apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor penale” și că era ”necesară într-o societate democratică”.

36. În privința acestui ultim punct, Guvernul susține că aducerea unei atingeri respectării corespondenței era proporțională cu scopul urmărit. El evidențiază că principiul confidențialității care este impus avocaților este legat de faptul că aceștia din urmă sunt auxiliari ai justiției și are ca obiect principal să garanteze clientului că avocatul acestuia nu va divulga ceea ce el îi va încredința și că poate deci să-i vorbească nestingherit pentru ca acesta să-i organizeze apărarea în cunoștință de cauză. El deduce de aici că acest principiu capătă o importanță primordială în funcționarea instituției judiciare. El estimează totuși că acesta nu este nelimitat: nu dă dreptul avocatului de a nesocoti regulile esențiale ale respectării dreptului la apărare și la buna administrare a justiției. Guvernul adaugă că în această speță, valabilitatea interceptării telefonice din data de 17 decembrie 2002 a constituit obiectul unui control jurisdicțional atât în cadrul procedurii penale îndreptate împotriva Domnului Picart cât și în cadrul procedurii disciplinare la care au fost supuși reclamanții. Aceștia din urmă ar fi beneficiat așadar de un control eficace, în conformitate cu statul de drept, și apt să limiteze această ingerință la ceea ce era necesar într-o societate democratică.

37. Guvernul estimează, de asemenea, că principiul confidențialității pe care reclamanții aveau obligația să-l respecte a fost nesocotit în ceea ce privește obligația impusă auxiliarilor justiției de a nu raporta o arestare preventivă unei terțe părți. Ar trebui să ne întrebăm ce soartă va avea secretul profesional în cazul persoanelor arestate preventiv al căror avocat era reclamanta, care și-au văzut declarațiile pe care le-au dat în cursul arestării preventive divulgate de aceasta din urmă unui terț. În opinia Guvernului, în acest context foarte special, este paradoxal că prezenta reclamație se bazează pe o alegație privind nerespectarea secretului profesional deși reclamanții au încălcat în mod vădit acest principiu.

38. Precizând apoi că în temeiul articolului 100-7 din codul de procedură penală, punerea sub ascultare a liniilor telefonice ale avocaților este supusă informării prealabile a președintelui baroului, el subliniază că extinderea unei asemenea garanții în cazul punerii sub ascultare a unei linii telefonice a

unei persoane care nu este avocat ar fi dificil de imaginat din punct de vedere material. Aceasta ar însemna să cerem ca toate punerile sub ascultare să fie notificate președintelui baroului pentru a preveni ipoteza în care persoana ascultată ar conversa telefonic cu avocatul său. După părerea sa, este îndoielnic că un astfel de dispozitiv poate permite creșterea garanțiilor de încadrare a posibilei ingerințe. În acest caz, judecătorii ar fi garanții cei mai eficace privind respectarea dreptului la apărare și a corespondenței.

39. În sfârșit, Guvernul adoptă o opinie doctrinară conform căreia Secțiunea penală refuzase pe bună dreptate anularea transcrierii. El menționează că reclamanții ar fi dorit recunoașterea unei imunități totale a avocaților în relațiile cu clienții lor. Ori o astfel de abatere generală și absolută în beneficiul exclusiv al avocaților nu ar fi conformă literei Convenției, care prevede posibilitatea unor ingerințe în dreptul la respectarea vieții private și familiale în măsura în care acestea ar urmări un scop legitim și în care ar fi proporționale cu acest obiectiv. Ea nu ar mai fi conformă cu spiritul său deoarece ar permite unei anumite categorii de cetățeni să încalce legea.

2. Reclamanții

40. Conform reclamanților, ingerința în dreptul la respectarea vieții private și a corespondenței pe care o denunță nu era ”prevăzută de lege”, în sensul articolului 8 al Convenției. Ei susțin în această privință că baza legală a interceptărilor conversațiilor telefonice este insuficientă în cazul în care sunt efectuate înregistrări ale conversațiilor telefonice între un avocat și clientul său, atunci când primul nici măcar nu este suspectat, la momentul luării deciziei de punere sub ascultare, de a fi implicat în comiterea unei infracțiuni. Ei evidențiază că dreptul pozitiv aplicabil la momentul faptelor din cauza lor interzicea orice atingere adusă secretului profesional al avocatului, cu excepția împrejurării speciale în care el însuși era suspectat de implicare în infracțiunea care justifica informarea judiciară. Ei estimează că în orice caz, dreptul francez nu indică cu claritate suficientă posibilitatea unei atingeri aduse secretului profesional, precum și amploarea și modalitățile posibilității de apreciere a autorităților în acest domeniu. Ei fac trimitere în acest sens la hotărârea *Matheron* (mai sus menționată, §§ 31-32), în care Curtea a indicat că nu reieșea că situația persoanelor ascultate în cadrul unei proceduri de care acestea sunt străine era acoperită de articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală și subliniază că acesta se dovedește a fi și cazul avocaților. Ei indică în această privință că, în timp ce punerea sub ascultare a unei linii care aparține unui avocat respectă criteriile legale și stabilite, lucrurile stau cu totul altfel în ceea ce privește ascultările incidentale, făcute cu ocazia unei interceptări între avocat și clientul său, atunci când linia acestuia din urmă este cea care este pusă sub ascultare. În opinia lor, nicio condiție de fond sau garanție substanțială nu încadrează

atingerea adusă secretului profesional care rezultă din surprinderea conversațiilor avocatului.

41. Fiind vorba de ”necesitatea” unei ingerințe, care trimite mai ales la hotărârea *Klass și alții c. Germaniei* (6 septembrie 1978, § 42, seria A nr. 28), reclamantii reamintesc mai întâi că paragraful 2 al articolului 8 necesită o interpretare restrânsă și că puterea de supraveghere în secret a cetățenilor nu este tolerabilă decât în măsura strict necesară pentru protejarea instituțiilor democratice. Ei citează de asemenea și hotărârile *S. c. Elveției* (28 noiembrie 1991, seria A nr. 220), *Campbell c. Regatului Unit* (25 martie 1992, seria A nr. 233) și *André și alții c. Franței* (nr. 18603/03, 24 iulie 2008) pentru a ilustra vigilența specială de care dă dovadă Curtea față de măsurile de supraveghere care îi vizează pe avocați.

42. Ei critică apoi motivele reținute de Curtea de Apel și adoptate de Curtea de Casație. În opinia lor, trebuie să se țină seama de faptul că erau avocații Domnului Picart atunci când conversația litigioasă a fost interceptată din moment ce această conversație avea ca obiect pregătirea apărării acestuia într-o speță în care acesta era anchetat. Ei estimează de asemenea că nu se poate face distincția, în sensul articolului 8, dacă interceptarea de conversației dintre avocat și clientul său se face pe o linie telefonică sau altă linie corespunzătoare. Ei adaugă că, în dosare comparabile, în care măsurile care aduc atingere secretului profesional al avocatului erau denunțate în fața acesteia (cum ar fi o percheziție într-un cabinet de avocat), Curtea a verificat dacă legislația și practica interne ofereau garanții adecvate și suficiente contra abuzului și arbitrariului, dacă existau garanții speciale de procedură – cum ar fi intervenția președintelui baroului – și dacă partea interesată a putut beneficia de un control eficace. Ori, au constatat ei, interceptarea litigioasă n-a constituit obiectul niciunei autorizații jurisdicționale specifice prealabile iar președintele baroului nu a fost informat. În opinia lor, nu există nicio garanție în ceea ce privește derularea operațiunilor, serviciile de poliție destinate ale scrisorii rogatorii dispunând de puteri mai ample. În consecință, cu toate că legiuitorul ar fi dorit să încadreze cu strictețe punerea sub ascultare a avocatului, acesta din urmă ar pierde beneficiul principiului confidențialității schimburilor dintre avocat și clientul său – care condiționează însăși eficacitatea dreptului la apărare și a procesului echitabil și căreia Curtea îi evidențiază importanța în hotărârea *Michaud c. Franței* (nr. 12323/11, CEDH 2012) – atunci când clientul acestuia este cel care este ascultat. Reclamantii adaugă că, într-un asemenea dosar specific, avocatul nu dispune el însuși de niciun recurs eficace pentru a obține nulitatea transcripțiilor. Ar fi existat cu certitudine, în cazul urmărilor disciplinare bazate pe declarațiile interceptate, posibilitatea ca acestea să nu fie admise la dezbateri, dar această posibilitate nu ar putea urma o cale de recurs eficace din moment ce asemenea urmăriri compromit renumele acestuia în ochii clienților săi și ai publicului.

43. În sfârșit, citând hotărârile *André* (mai sus menționată, § 46-47) și *Xavier Da Silveira c. Franței* (nr. 43757/05, § 43, 21 ianuarie 2010), reclamantii subliniază că Curtea nu admite ingerințele autorităților în relațiile dintre un avocat și clientul său decât dacă există indicii plauzibile ale participării avocatului la o infracțiune. Însă ei nu fuseseră niciodată bănuiți de a fi participat la infracțiunea pentru care era urmărit Dl. Picart. În opinia lor, ascultarea conversațiilor pe care ei le-au avut cu clientul lor este în mod vădit disproporționată față de obiectivul urmărit din moment ce nu exista niciun indiciu prealabil al participării lor la o infracțiune. De asemenea, ei protestează împotriva ideii susținute de Guvern conform căreia ascultările incidentale ale conversațiilor dintre un avocat și clientul acestuia ar fi justificate *a posteriori* dat fiind că elementele surprinse relevă încălcări deontologice sau infracțiuni. În opinia lor, simplul fapt că declarații interceptate în acest fel pot fi folosite împotriva unuia sau altuia este de natură să suscite un efect disuasiv comparabil cu cel pe care Curtea l-a criticat în dosarele *Nikula c. Finlandei* (nr. 31611/96, § 54, CEDH 2002-II), *Steur c. Olandei* (nr. 39657/98, § 44, CEDH 2003-XI) și *Kyprianou c. Ciprului* [GC] (nr. 73797/01, § 175, CEDH 2005-XIII) și de a limita astfel libertatea de discuție care este totuși indispensabilă pentru dreptul la apărare.

44. Reclamantii admit că este legitim să se dorească reprimarea abaterilor deontologice imputabile unui avocat, dar estimează că, pentru a face acest lucru, autoritățile ar putea adopta o cale mai echilibrată și conformă într-o mai mare măsură cu cerințele convenționale, limitându-se să utilizeze elementele surprinse cu ocazia ascultărilor incidentale ca fiind "indicii plauzibile de participare a unui avocat la o infracțiune" susceptibile să declanșeze o procedură de anchetă împotriva acesteia.

B. Aprecierea Curții

1. În ceea ce privește admisibilitatea

45. Curtea constată că, în scrisoarea sa adresată președintelui baroului din data de 27 februarie 2003, procurorul general de pe lângă curtea de apel din Paris denunța reclamantii pe motivul unor declarații distincte făcute de fiecare dintre aceștia cu ocazia unor conversații telefonice pe care le avuseseră cu Dl. Picart, pe 17 decembrie 2002 în ceea ce o privește pe reclamantă, și pe 14 ianuarie 2003 în ceea ce îl privește pe reclamant. Totuși, președintele baroului de avocați a decis să nu dea curs în privința conversației reclamantului cu Dl. Picart din data de 14 ianuarie 2003. Procedura disciplinară care a urmat nu s-a referit astfel decât la conversația telefonică din data de 17 decembrie 2002, dintre reclamantă și Dl. Picart, la care reclamantul nu luase parte. Ea nu viza așadar drepturile pe care acesta din urmă le invocă în baza articolului 8 al Convenției.

46. Curtea relevă că reclamantul a indicat în plângerea sa că nu dispunea de o cale de recurs pentru a promova aceste drepturi în contextul comunicării sale din data de 14 ianuarie 2003, ceea ce Guvernul nu contestă. Reclamantul ar fi trebuit deci să sesizeze Curtea în termen de șase luni de la data la care a luat cunoștință de această măsură (a se vedea, de exemplu, *Varnava și alții c. Turciei* [GC], numerele 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 și 16073/90, § 157, CEDH 2009). Ori din dosar reiese cu claritate (paragrafele 14-17 de mai sus) că a avut cunoștință de aceasta cu mai bine de șase luni înainte de data de 1 august 2011, data depunerii prezentei reclamații.

47. În consecință, deși a fost depusă de reclamant, reclamația este tardivă în ceea ce privește termenul de șase luni prevăzut de articolul 35 § 1 al Convenției; ea este deci inadmisibilă și trebuie respinsă în temeiul articolului 35 § 4 al Convenției.

48. Având în vedere acest lucru, Curtea constată că fiind delimitată astfel, reclamația nu este în mod vădit neîntemeiată în sensul articolului 35 § 3 a) al Convenției și nu se confruntă cu niciun alt motiv de inadmisibilitate. Curtea o declară așadar admisibilă în măsura în care este depusă de reclamantă.

2. Pe fond

49. Curtea subliniază în primul rând că interceptarea, înregistrarea și transcrierea conversației telefonice din data de 17 decembrie 2002 dintre Dl. Picart și reclamantă constituie o ingerință nu numai în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și a corespondenței primului (ceea ce Curtea a constatat în decizia *Picart* mai sus menționată, care se înscrie în același context ca și cazul de față), ci și în a celei de-a doua. Această ingerință este urmărită în cazul reclamantei prin utilizarea transcrierii acestei conversații în cadrul procedurii disciplinare derulate împotriva acesteia.

50. O asemenea ingerință încalcă articolul 8 al Convenției, cu excepția dosarului în care aceasta este ”prevăzută de lege”, îndreptată spre unul sau mai multe scopuri legitime în sensul paragrafului 2 al acestei prevederi și este ”necesară” ”într-o societate democratică” pentru a le îndeplini.

a) ”Prevăzută de lege”

51. Curtea reamintește că cuvintele ”prevăzută de lege” în sensul articolului 8 § 2 au scopul, în primul rând, ca măsura încriminată să aibă un temei în dreptul intern, dar se referă de asemenea și la calitatea legii în cauză: ele impun accesibilitatea acesteia la persoana vizată, care trebuie să prevadă, de asemenea, consecințele pentru ea și compatibilitatea sa cu statul de drept (a se vedea, în special hotărârile mai sus menționate, *Lambert*, § 23, și *Matheron*, § 29; a se vedea de asemenea *Roman Zakharov c. Rusiei* [GC], nr. 47143/06, §§ 228-230, CEDH 2015). Atunci când este vorba despre interceptarea unei comunicări, condiția de previzibilitate impune ca

dreptul intern să precizeze în special definirea categoriilor de persoane susceptibile să fie puse sub ascultare judiciară, natura infracțiunilor putând da naștere la aceasta, stabilirea unei limite a duratei de executare a măsurii, condițiile de întocmire a proceselor verbale de sinteză care consemnează conversațiile interceptate și utilizarea și ștergerea înregistrărilor realizate (*Valenzuela Contreras c. Spaniei*, 30 iulie 1998, § 59, *Culegere de hotărâri și decizii* 1998-V; a se vedea de asemenea *R.E. c. Regatului Unit*, nr. 62498/11, § 123, 27 octombrie 2015, precum și *Roman Zakharov*, mai sus menționată, § 231).

52. Fiind vorba de baza legală a ingerinței litigioase, Curtea nu vede niciun motiv pentru a concluziona în mod diferit că în hotărârile *Lambert* (mai sus menționată, §§ 24-25) și *Matheron* (mai sus menționată, § 30): baza legală se găsește în articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală, din moment ce interceptarea, înregistrarea și transcrierea conversației dintre reclamantă și Dl. Picart s-au realizat în executarea ascultărilor telefonice decise de un judecător de instrucție în baza acestor prevederi. Faptul că reclamanta nu era titulara liniei telefonice precum și punerea sub ascultare sunt în această privință lipsite de relevanță. Prin definiție, o asemenea operațiune are drept consecință faptul că conversațiile cu terții sunt ascultate și implică deci interceptarea declarațiilor făcute de persoane care nu sunt vizate de măsura ordonată de judecătorul de instrucție.

53. Dat fiind că accesibilitatea acestor dispoziții nu se pretează la controverse, rămâne să stabilim dacă ele îndeplinesc condiția de previzibilitate fiind vorba, ca în dosarul de față, de interceptarea, înregistrarea și transcrierea unei conversații între titularul liniei telefonice puse sub ascultare și un avocat și de utilizarea ulterioară a transcrierii într-o procedură derulată împotriva primului.

54. Curtea reamintește în această privință că a admis că articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală îndeplinesc cerința de "calitate a legii" dat fiind că "impun reguli clare și detaliate și precizează, *a priori*, cu suficientă claritate, amploarea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a autorităților în domeniul considerat (*Lambert*, mai sus menționată, § 28; a se vedea și *Matheron*, mai sus menționată, § 41). Ea observă totuși că aceste dispoziții nu acoperă situația persoanelor ale căror declarații au fost interceptate cu ocazia punerii sub ascultare a liniei telefonice a unei alte persoane. În special, ele nu prevăd posibilitatea de a folosi declarațiile interceptate împotriva autorului lor în cadrul unei proceduri ca aceea în contextul celei pentru care a fost dispusă punerea sub ascultare. Astfel, în dosarul *Matheron* (mai sus menționat, §§ 31-32; a se vedea și *Pruteanu c. României*, nr. 30181/05, §§ 44-45, 3 februarie 2015), se face trimitere la hotărârea *Amann c. Elveției* [GC] (nr. 27798/95, CEDH 2000-II) și constatând că "nu reieșea că situația persoanelor ascultate în cadrul unei proceduri de care sunt străine este acoperită de aceste

prevederi”, Curtea a subliniat că ”putea fi determinată să se întrebe dacă ingerința litigioasă era sau nu ”prevăzută de lege” (arătând că încălcarea articolului 8 era suportată din alt motiv, ea nu s-a pronunțat totuși asupra acestui punct).

55. Curtea constată totuși că, fiind vorba în special de afirmații făcute într-un anumit context de un avocat către titularul liniei puse sub ascultare, Curtea de Casație precizase deja, la momentul faptelor cauzei, că în mod excepțional, o conversație între un avocat și clientul său surprinsă cu ocazia unei măsuri de anchetă legală putea fi transcrisă și depusă la dosarul procedurii dacă reieșea că conținutul acesteia era de natură să ducă la prezumpția participării avocatului respectiv la fapte care constituiau o infracțiune (Cass. crim., 8 noiembrie 2000, nr. 00-83570, Bulletin criminel 2000, nr. 335). Cu siguranță, Curtea de Casație n-a indicat în mod expres că într-o hotărâre pronunțată pe 1 octombrie 2003 în contextul prezentei spețe că acest lucru se aplică de asemenea și dacă aceste fapte nu au legătură cu sesizarea judecătorului de instrucție (Cass. Crim., 1 octombrie 2003, nr. 03-82909). Curtea estimează totuși că având în vedere articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală și de hotărârea Curții de Casație din 8 noiembrie 2000, reclamanta, profesionistă în domeniul juridic, putea, în contextul speței, să prevadă că linia telefonică Domnului Picart era susceptibilă să fie pusă sub ascultare în temeiul acestor articole, că declarațiile făcute pe această linie care ar fi de natură să ducă la prezumpția participării sale la o infracțiune ar putea fi înregistrate și transcrise în ciuda calității sale de avocată și că risca să fie urmărită din cauza unor astfel de declarații. În special, ea putea prevedea că relevarea cu această ocazie a unei informații acoperite de secretul profesional ar expune-o la urmăriri în temeiul articolului 226-13 din codul penal (paragraful 30 de mai sus). Având în vedere articolul 22 din legea din data de 31 decembrie 1971 privind reforma anumitor profesii judiciare și juridice și articolele 160 și 183 din decretul din data de 27 noiembrie 1991 privind organizarea profesiei de avocat (paragrafele 31-33 de mai sus), ea poate, de asemenea, să prevadă că o încălcare de acest fel ar expune-o la anchete disciplinare în fașa consiliului ordinului avocaților, care putea acționa mai ales la cererea procurorului general.

56. Curtea a admis în consecință că ingerința litigioasă a fost ”prevăzută de lege”, în sensul articolului 8 § 2 al Convenției.

b) Scopul legitim

57. Curtea a avut deja ocazia de a preciza că având loc în cadrul unei proceduri penale, interceptarea, înregistrarea și transcrierea conversațiilor telefonice ale Domnului Picart în aplicarea scrisorii rogatorii din data de 2 decembrie 2002 – printre care și cea pe care a avut-o cu reclamanta pe 17 decembrie 2002 – urmăreau unul din scopurile legitime enumerate de paragraful al doilea al articolului 8 al Convenției: ”apărarea ordinii” (a se

vedea decizia *Picart* mai sus menționată). Ea estimează că avem de-a face cu același caz de utilizare a transcrierii conversației telefonice din data de 17 decembrie 2002 în cadrul procedurii disciplinare derulate împotriva reclamantei pentru încălcarea secretului profesional.

c) ”Necesar” ”într-o societate democratică”

58. Curtea reamintește că noțiunea de necesitate, în sensul articolului 8 al Convenției, implică existența unei nevoi sociale imperioase și în special proporționalitatea ingerinței cu scopul legitim urmărit (a se vedea, printre altele, *Michaud*, mai sus menționată, § 120).

59. Statele contractante se bucură de o anumită marjă de apreciere pentru a judeca existența și amploarea necesității unei ingerințe privind scopul legitim urmărit. Această marjă este totuși însoțită de un control, european privind legea și deciziile care sunt aplicate, chiar și atunci când acestea sunt emise de o jurisdicție independentă (a se vedea, mai ales, hotărârea mai sus menționată, *Lambert*, § 30 *Matheron*, mai sus menționată, § 34, și *Pruteanu*, § 47).

60. Oricare ar fi sistemul de supraveghere reținut, Curtea trebuie să se convingă de existența unor garanții adecvate și suficiente împotriva abuzurilor. Această evaluare are doar un caracter relativ și depinde, printre altele, de tipul de recurs oferit de dreptul intern. În consecință, trebuie să vedem dacă procedurile destinate controlului adoptării și aplicării măsurilor restrictive sunt capabile să limiteze la ceea ce este necesar într-o societate democratică ingerința care rezultă din legislația incriminată (a se vedea, mai hotărârile mai sus menționate, *Lambert*, § 31, *Matheron*, § 35, și *Pruteanu*, § 48).

61. Curtea va verifica așadar în această speță dacă reclamanta a dispus de un ”control eficace” (*Matheron*, mai sus menționată, §§ 36-44) al interceptării, înregistrării și transcrierii comunicării telefonice pe care aceasta a avut-o cu Dl. Picart pe 17 decembrie 2002. De asemenea, se pune întrebarea importanței care trebuie acordată în evaluarea necesității transcrierii acestei conversații a faptului că ea comunica astfel în calitate de avocată (*Pruteanu*, mai sus menționată, §§ 49-58).

i. Referitor la problema de a ști dacă reclamanta a dispus de un control eficace

62. Curtea estimează că trebuie realizată o paralelă între dosarul de față și dosarul *Matheron* mai sus menționat.

63. În acest dosar, reclamantul se plângea de depunerea la dosar a urmărilor penale al căror obiect era, de transcrierea conversațiilor telefonice pe care le avusese cu titularul unei linii telefonice puse sub ascultare în cadrul unei informări judiciare din care nu făcea parte. El nu putuse obține un control jurisdicțional al acestei măsuri în cadrul procedurii penale în contextul căreia aceasta fusese dispusă deoarece nu făcea parte din

aceasta. El încercase să obțină un asemenea control în cadrul procedurii penale îndreptate ulterior împotriva sa. Camera care a formulat acuzarea estimase, totuși, pe de o parte, că solicitând cu regularitate comunicarea ascultărilor litigioase și dispunând transcrierea lor, judecătorul de instrucție nu făcuse altceva decât să se folosească de prerogativele care-i fuseseră conferite în baza articolului 81 din codul de procedură penală iar pe de altă parte, că nu era de competența camerei care a formulat acuzarea să evalueze legalitatea deciziilor luate în cadrul unei alte proceduri decât cea de care era sesizată, în afara jurisdicției sale, decizii care de altfel nu puteau fi supuse unui recurs în temeiul articolului 100 din codul mai sus menționat. Curtea de Casație a concluzionat apoi că pronunțându-se astfel camera de acuzare își justificase decizia. Curtea observase că în consecință, pentru Curtea de Casație, camera care a formulat acuzarea trebuia să se mulțumească cu controlul legalității cererii de depunere la dosarul reclamantului a pieselor legate de ascultări, cu excepția oricărui control privind ascultările propriuzise.

64. Curtea a estimat că un asemenea raționament putea duce la luarea unor decizii susceptibile de a lipsi de protecția legii persoanele care s-ar fi opus ascultărilor telefonice realizate în cadrul unor proceduri care nu îi vizau pe ei, ceea ce ar fi însemnat, în practică, vidarea mecanismului de protecție creat de articolul 100 și următoarele din codul de procedură penală de o bună parte a substanței sale. Curtea a constatat apoi că acesta fusese cazul pentru care reclamantul nu beneficiase de protecția efectivă legii naționale, aceasta nefăcând distincția conform procedurii în cadrul căreia acestea fuseseră dispuse. Curtea a dedus de aici că el nu beneficiase de un "control eficace" în înțelesul statului de drept și capabil să limiteze la ceea ce era "necesar într-o societate democratică" ingerința litigioasă. Curtea a concluzionat de asemenea în ceea ce privește încălcarea articolului 8 al Convenției (§§ 36-44).

65. Cu siguranță, Curtea de Casație a admis apoi că camera de instrucție poate examina legalitatea ascultărilor telefonice efectuate în cadrul unei proceduri distincte și anexate la procedura de care este sesizată. Guvernul a precizat de asemenea în cadrul procedurii de executare a hotărârii *Matheron*, că camera de instrucție verifică astfel, în special, scopurile interceptării telefonice dispuse, legalitatea ascultărilor, necesitatea acestora și proporționalitatea atingerii aduse vieții private a reclamantului privind gravitatea infracțiunilor comise (paragraful 29 de mai sus). Totuși, în speță, în absența existenței urmăririi penale ca urmare a declarațiilor făcute pe data de 17 decembrie 2002, reclamanta nu a avut posibilitatea de a sesiza camera de instrucție.

66. Reclamanta se află deci, în acest sens, într-o situație comparabilă cu cea a reclamantului *Matheron*.

67. Curtea trebuie totuși să țină cont de circumstanțele speciale ale speței.

68. Procedând astfel, ea observă în primul rând că ascultarea litigioasă a fost dispusă de un magistrat și realizată sub controlul acesteia. Dacă această circumstanță nu este determinantă (a se vedea hotărârile mai sus menționate, *Pruteanu*, § 50, și *Matheron*, § 40) și nu face distincția între dosarul de față și dosarul *Matheron*, Curtea îi acordă totuși o anumită importanță.

69. Curtea menționează apoi că un control jurisdicțional a avut loc *posteriori* în cadrul procedurii penale derulate împotriva Domnului Picart. Acesta din urmă, precum și judecătorul de instrucție, sesizaseră de fapt camera de instrucție a curții de apel din Paris pentru ca aceasta să se pronunțe în ceea ce privește regularitatea proceselor verbale de transcriere a ascultărilor în cauză, inclusiv a celei din data de 17 decembrie 2002. Camera de instrucție anulasă transcrierea unei conversații care avusese loc pe 24 ianuarie 2003 între Dl. Picart și reclamant, pe motiv că aceasta se raportase la exercitarea dreptului la apărare al inculpatului și că conținutul și natura acestuia nu erau de natură să ducă la prezumpția participării avocatului la o infracțiune. Ea refuzase, în schimb, să anuleze celelalte transcrieri, estimând că declarațiile făcute de solicitanți erau de natură să releve din partea acestora o încălcare a secretului propos profesional și o sfidare a curții. Curtea de Casație respinsese apoi recursul făcut de Dl. Picart (paragrafele 11-12 de mai sus), care sesizase atunci Curtea privind o plângere făcută în temeiul articolului 8 al Convenției. Examinând necesitatea ingerinței și constatând că camera de instrucție a curții de apel anulasă transcrierea conversației din data de 24 ianuarie 2003 pe motiv că aceasta viza dreptul la apărare al acestuia din urmă, Curtea a judecat că estimase "un control eficace conform statului de drept și apt să limiteze ingerința litigioasă la ceea ce era necesar într-o societate democratică" și a constatat lipsa vădită a temeiului plângerii (a se vedea decizia *Picart* mai sus menționată).

70. Acest lucru nu este suficient în speța de față pentru a îndeplini cerința mai sus menționată din moment ce reclamanta nu putea face parte din procedură. Rezultă totuși că conformitatea interceptărilor telefonice realizate cu cerințele din articolele 100 și următoarele din codul de procedură penală a constituit obiectul unui control jurisdicțional, fapt pe care Curtea nu-l poate ignora în cadrul examinării cauzei de față.

71. Curtea constată de asemenea că reclamanta a constituit obiectul unor măsuri disciplinare chiar din cauza acestor declarații și pe fondul transcrierii lor. Ori, în cadrul acestei proceduri, ea a putut solicita ca această transcriere să fie eliminată de la dezbateri din cauza ilegalității sale, menționând caracterul neloial și ilicit al acesteia și en invocând libertatea de comunicare dintre avocat și clientul său.

72. În primă instanță, consiliul ordinului avocaților, care s-a întrunit ca și consiliu de disciplină (paragrafele 16-17 de mai sus), a examinat în mod corespunzător acest mijloc. Procedând la o analiză aprofundată a circumstanțelor cauzei, el a relevat că transcrierile conversațiilor care vizau

dreptul la apărare al Domnului Picart fuseseră anulate de camera de instrucție, ceea ce priva de relevanță mijlocul în temeiul pretensei încălcări a drepturilor acestuia din urmă. El a constatat apoi că declarațiile făcute de reclamantă pe 17 decembrie 2002 erau de natură să determine comisia să presupună din partea ei infracțiunea de încălcare a secretului profesional, astfel încât ea nu putea invoca în mod util secretul atașat conversațiilor dintre avocat și clientul său pentru a contesta legalitatea transcrierii acestuia și a subliniat că secretul profesional și protecția acestuia, erau limitate de încălcarea legii de către avocat. El a concluzionat că valabilitatea ascultării nu putea fi contestată din moment ce rezulta din mențiunile care figurau în procesul verbal de transcriere pe care linia pusă sub ascultare îl avea ca urmare a ducerii la îndeplinire a unei scrisori rogatorii care ordona supravegherea abonatului Picart și nu pe cea a avocatei reclamante și pe care prevederile legale privind interceptarea corespondențelor emise prin mijloace de telecomunicații le respectaseră din moment ce scrisoarea rogatorie preciza și durata de interceptarea și infracțiunile care o motivau.

73. Curtea de apel din Paris a ajuns la aceeași concluzie (paragrafele 20-22). Ea a reamintit mai ales că urmărirea era efectuată numai pe baza transcrierii unei conversații telefonice între Dl. Picart și reclamantă, intervenită la inițiativa acesteia din urmă, în timp ce linia telefonică a primului era pusă sub supraveghere în condiții conforme articolelor 100 și următoarelor din codul de procedură penală. Ea a mai reamintit și că puterea conferită judecătorului de instrucție de către articolul 100 din codul de procedură penală de a dispune, atunci când nevoile de informare impun acest lucru, interceptarea și transmiterea corespondențelor emise prin mijloace de telecomunicații, își avea limitele în respectarea dreptului la apărare, care guvernează mai ales confidențialitatea corespondențelor dintre urmăritul penal și avocatul desemnat de acesta. Ea a reținut totuși, în special, că o conversație telefonică dintre persoana urmărită penal și avocatul acesteia putea fi transcrisă și depusă la dosar din moment ce conținutul și natura acesteia erau în măsură să ducă la prezumția participării avocatului respectiv la o infracțiune, chiar dacă aceste fapte nu țineau de judecătorul de instrucție și chiar dacă era vorba *a fortiori* de o conversație între o persoană care nu era urmărită penal și un avocat care fusese avocatul său obișnuit în materii non-penale.

74. Conform Curții, ansamblul următoarelor elemente putea fi luat în considerare: ascultarea și transcrierea litigioase au fost dispuse de un magistrat și realizate sub controlul acestuia, un control juridic a avut loc în cadrul procedurii penale îndreptate împotriva Domnului Picart și reclamanta a obținut o analiză a legalității transcrierii acestei ascultări în cadrul procedurii disciplinare al cărei obiect era. Procedând astfel, Curtea estimează că, chiar dacă aceasta nu a avut posibilitatea să transmită unui judecător o cerere de anulare a transcrierii comunicării telefonice din data de 17 decembrie 2002, a existat în împrejurări speciale ale speței un control

eficace, apt să limiteze ingerința litigioasă la ceea ce era necesar într-o societate democratică.

ii. Referitor la importanța care trebuie acordată faptului că pe 17 decembrie 2002, reclamanta a comunicat cu Dl. Picart în calitatea sa de avocată

75. Reclamanta invită Curtea să judece că o ingerință într-o conversație dintre un avocat și clientul acestuia este în orice circumstanță contrară articolului 8 al Convenției din moment ce aduce atingere principiului confidențialității schimburilor dintre avocat și clientul său și principiului protecției specifice a secretului profesional al avocaților.

76. Este adevărat că Curtea acordă o importanță specială acestor principii. Ea reamintește în acest sens că, în timp ce articolul 8 protejează confidențialitatea oricărei ”corespondențe” între persoane, el acordă o protecție sporită schimburilor dintre avocați și clienții acestora. Acest lucru se justifică prin faptul că avocaților le este încredințată o misiune fundamentală într-o societate democratică: apărarea justițiabililor. Ori un avocat nu poate duce la bun sfârșit această misiune fundamentală dacă fundamentale nu le poate garanta celor cărora le asigură apărarea că schimburile lor vor rămâne confidențiale. Relația de încredere dintre cei doi, indispensabilă pentru îndeplinirea acestei misiuni, este cea care este în joc. Ea mai depinde, de asemenea, în mod indirect dar necesar, și de respectarea dreptului justițiabilului la un proces echitabil, în special prin faptul că el include dreptul oricărui ”acuzat” de a nu contribui la propria sa încredințare (*Michaud*, mai sus menționată, § 118). Această ”protecție sporită” pe care articolul 8 o conferă confidențialității schimburilor dintre avocați și clienții lor și motivelor pe care se bazează aceasta, au determinat Curtea să constate că, din acest punct de vedere, secretul profesional al avocaților este protejat în mod specific de această prevedere (*ibidem*, § 119).

77. Curtea a subliniat totuși de asemenea că, dacă secretul profesional al avocaților are o mare importanță atât pentru avocat cât și pentru clientul său și pentru buna funcționare a justiției și este vorba de unul dintre principiile fundamentale pe care se bazează organizarea justiției într-o societate democratică, el nu este totuși intangibil (*ibidem*, § 123). Ea a adăugat că aceasta se traduce înainte de toate în obligații ale avocaților (*ibidem*, § 119) și că în această misiune de apărare cu care sunt însărcinați își găsesc fundamentul (*ibidem*, §§ 118 și 128). Ea a stabilit astfel în speța *Michaud* mai sus menționată că obligația avocaților de a declara bănuielile pe care le-ar putea avea în ceea ce privește clienții în materie de spălare de bani este compatibilă cu articolul 8 al Convenției din moment ce ea nu le este impusă decât atunci când aceștia exercită în numele lui un anumit tip de activități care nu țin de misiunea lor de apărare și că aceasta este însoțită de un filtru protector al secretului profesional (avocații nu își transmit declarațiile în mod direct la Tracffin, organismul însărcinat cu tratarea informației și privind acțiunea împotriva circuitelor financiare clandestine, ci după caz,

președintelui ordinului avocaților la Consiliul de Stat și la Curtea de Casație sau președintelui baroului de avocați la care sunt înscrși).

78. După reamintirea acestor fapte, Curtea a făcut observația că dreptul francez enunță foarte clar că respectarea dreptului la apărare guvernează confidențialitatea conversațiilor telefonice dintre un avocat și clientul său și în consecință constituie un obstacol în calea transcrierii unor astfel de conversații, chiar și atunci când acestea au fost surprinse cu ocazia unei măsuri de anchetă obișnuite. El admite această regulă cu o singură excepție: transcrierea este posibilă dacă se stabilește că conținutul unei conversații surprinse în acest fel este de natură să ducă la prezumpția participării avocatului însuși al fapte care constituie o infracțiune (paragraful 27 de mai sus). În plus, articolul 100-5 din codul de procedură penală stabilește acum în mod expres că sub pedeapsa nulității, corespondențele cu un avocat legate de exercitarea dreptului la apărare nu pot fi transcrise (paragraful 28 de mai sus).

79. Conform Curții, această abordare este compatibilă cu jurisprudența mai sus amintită pentru faptul că trebuie să rețină că, în mod excepțional, secretul profesional al avocaților, care se bazează pe dreptul la apărare al clientului, nu constituie un obstacol în calea transcrierii unui schimb dintre un avocat și clientul său în cadrul interceptării obișnuite a liniei celui de-al doilea dacă conținutul acestui schimb este de natură să ducă la prezumpția participării avocatului însuși la o infracțiune și în măsura în care această transcriere nu afectează drepturile la apărare ale clientului. Cu alte cuvinte, Curtea admite că fiind enunțată atât de restrictiv, această excepție de la principiul confidențialității de schimburilor dintre avocat și clientul său conține o garanție adecvată și suficientă împotriva abuzurilor.

80. Curtea reiterează că ceea ce este important în primul rând în acest context este ca dreptul la apărare al clientului să nu fie afectat, adică declarațiile transcrise în acest fel să nu fie utilizate împotriva acestuia în procedura la care este supus.

81. Ori, în speța de față, camera de instrucție a anulat anumite alte transcrieri pe motiv că conversațiile redade vizau exercitarea dreptului la apărare al Domnului Picart. Dacă ea a refuzat să anuleze transcrierea din data de 17 decembrie 2002, este pentru că a considerat că declarațiile reclamantei erau de natură să indice comisiei infracțiunea de încălcare de către aceasta a secretului profesional și nu pentru că ele constituiau un element de acuzare pentru clientul ei. Ea a subliniat foarte clar că puterea conferită judecătorului de instrucție de a dispune interceptarea, înregistrarea și transcrierea corespondențelor telefonice ”era limitată de respectarea dreptului la apărare care guvernează în special confidențialitatea corespondențelor dintre persoana pusă sub urmărire și avocatul pe care l-a desemnat” și ”că o conversație telefonică care are loc între cei doi nu poate fi transcrisă și depusă la dosar decât dacă conținutul și natura sa sunt în măsură să ducă la prezumpția participării avocatului respectiv la o

infracțiune”. Cu alte cuvinte, potrivit camerei de instrucție, transcrierea unei conversații dintre un avocat și clientul său nu poate fi reținută în acuzarea clientului pus sub urmărire; ea poate totuși să fie reținută în acuzarea avocatului dacă relevă o infracțiune din partea acesteia.

82. Astfel, din moment ce transcrierea conversației din data de 17 decembrie 2002 dintre reclamantă și Dl. Picart se baza pe faptul că conținutul acesteia era de natură să ducă la prezumpția că reclamanta comisese ea însăși o infracțiune și că judecătorul intern s-a asigurat că această transcriere nu aducea atingere dreptului la apărare al Domnului Picart, Curtea estimează că circumstanța că prima era avocata celui de-al doilea nu este suficientă pentru a caracteriza o încălcare a articolului 8 al Convenției în privința acesteia.

83. Curtea observă că reclamanta estimează totuși că posibilitatea urmăririi avocatului în baza unei asemenea transcrieri putea avea un efect disuasiv în ceea ce privește libertatea schimburilor dintre avocat și clientul său și deci asupra apărării acestuia. Curtea consideră totuși că această teză nu poate fi susținută din moment ce este vorba de declarații făcute de avocatul însuși, susceptibile să caracterizeze un comportament ilegal al acestuia. Ea subliniază în această privință că un profesional din domeniul juridic cum este un avocat este deosebit de bine înarmat pentru a ști unde se situează limitele legalității și, în special, pentru a-și da seama, dacă este cazul, că afirmațiile pe care le face referitor la un client sunt de natură să ducă la prezumpția că el însuși a comis o infracțiune. Cu atât mai mult cu cât declarațiile sale sunt cele care sunt susceptibile să constituie o infracțiune, ca și atunci când acestea tind să caracterizeze infracțiunea de încălcare a secretului profesional prevăzută de articolul 226-13 din codul penal (paragraful 30 de mai sus).

84. Din cele de mai sus rezultă că ingerința litigioasă nu este disproporționată în raport cu scopul legitim urmărit – ”apărarea ordinii” – și că poate fi considerată ”necesară” ”într-o societate democratică”, în sensul articolului 8 al Convenției. În concluzie, nu a existat o încălcare a acestei prevederi.

DIN ACESTE MOTIVE, CURTEA, ÎN UNANIMITATE

1. *Declară* reclamația admisibilă în măsura în care este prezentată de reclamantă și inadmisibilă pentru restul;
2. *Declară* că nu a avut loc o încălcare a articolului 8 al Convenției în ceea ce o privește pe reclamantă.

Redactat în limba franceză, apoi comunicată în scris pe data de 16 iunie 2016, în temeiul articolului 77 §§ 2 și 3 din regulamentul Curții.

Claudia Westerdiek
Grefier

Angelika Nußberger
Președinte